

УДК 338.33

РОЗВИТОК ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ ФУНКЦІОНУВАННЯ ДИВЕРСИФІКОВАНИХ КОРПОРАЦІЙ

Демиденко В.В., к.е.н., доцент

Демиденко С.Л., старший викладач

Черкаський державний технологічний університет

В статье рассмотрена сущность и виды диверсификации, проведена оценка позитивных сторон и их влияние на повышение эффективности деятельности хозяйствующих субъектов. Доведена целесообразность образования и развития диверсифицированных корпораций.

The essence and the types of diversification are considered in the article, the estimation of positive sides and their influence on the increase of efficiency of activity of managing subjects is conducted. The expediency of creation and development of the diversified corporations is proved.

Сучасна ситуація в економіці України вже декілька років характеризується динамічною трансформацією структури власності суб'єктів господарювання у пошуку найбільш ефективних організаційно-економічних форм співробітництва. Тенденція концентрації капіталу змушує різні господарюючі суб'єкти поєднуватися для розширення сфери діяльності, що потребує залучення зовнішніх інвестиційних ресурсів. Світові тенденції концентрації капіталів викликані дією об'єктивних законів розвитку економіки і свідчать про високий рівень розвитку ринкових відносин. Тому корпоративна форма бізнесу – явище, яке виникло не тільки як прояв, властивий будь-якій економіці, але і як відповідь на визначені вимоги часу, насамперед, пов'язані з необхідністю реалізації масштабних і дорогих проектів, а також з ускладненням виготовленої продукції, що базується на сучасних наукомістких технологіях. Використання таких технологій вимагає істотних інвестиційних витрат, для чого потрібна концентрація необхідного обсягу капітальних ресурсів. Цілком зрозуміло, що використання нових технологій для виробництва сучасної продукції не є самоціллю, а служить лише засобом для отримання додаткових доходів за рахунок виходу на нові ринки збуту з продукцією, що вигідно відрізняється від продукції конкурентів.

Економічні перетворення в Україні досягли такого рівня, коли склалися умови для розвитку корпоративних форм управління й організації бізнесу. Саме тому для країни в даний час стали актуальними проблеми підвищення ефективності корпоративного управління, тобто управління діяльністю корпорації в інтересах власників.

Кожне підприємство, створене для досягнення певного успіху, з самого початку своєї діяльності цільовими орієнтирами обирає розвиток і зростання. До елементів здійснення стратегії розвитку підприємства слід віднести інтенсивний, інтеграційний та диверсифікаційний розвиток.

Корпорація, як і будь-яка організаційно-економічна система, постійно змінюється, що обумовлено, насамперед, економічною доцільністю свого функціонування і розвитку в умовах, що складаються у тому чи іншому регіоні в конкретний період часу. Такі зміни відбуваються у вигляді процесів злиття (поглинання) компаній, що приводять до утворення, як правило, диверсифікованих корпорацій.

В економічній літературі для опису багатогалузевих виробничих комплексів використовуються різні терміни і поняття. Зокрема, у законодавстві використовується термін «фінансово-промислова група», Ю.В. Якутин пропонує використовувати термін «інтегрована корпоративна структура», існує безліч інших термінів. Однак усі вони мають окремі істотні недоліки. Зокрема, «фінансово-промислова» штучно обмежує галузі діяльності підприємств, що входять у групу. Поняття «інтегрована структура» не дає відповіді на питання про тип інтеграції: вертикальна або горизонтальна інтеграція має місце. У зв'язку з цим цілком логічним видається використання терміна «диверсифікована корпорація», що дозволить досить чітко врахувати специфіку даного типу структур.

Диверсифікована корпорація – інтегроване підприємницьке середовище, в якому у рамках загальної стратегії і з використанням єдиного фінансового й інформаційного потоку діє горизонтально інтегрована сукупність вертикально інтегрованих виробництв. Дане визначення, складне на перший погляд, може бути досить просто розшифровано. З одного боку, вертикально інтегровані виробництва – це технологічні ланцюжки по виготовленню визначеного продукту (роботи, послуги), з іншого боку – у рамках корпорації таких технологічних ланцюжків декілька, причому існує чіткий взаємозв'язок на організаційному й інформаційному рівнях, а також усі ці технологічні ланцюжки діють у рамках єдиного плану.

Диверсифікація – процес проникнення в нові сфери діяльності, раніше не характерні для підприємства, покликані змінити, доповнити або замінити продукцію, що вже випускається.

Аналізуючи мотивацію, а також доцільність і ризики диверсифікації, необхідно виділити два основні різновиди цієї стратегії:

- споріднена диверсифікація;
- неспоріднена (конгломератна) диверсифікація.

Під спорідненою диверсифікацією розуміється диверсифікація, в якій напрями діяльності, що поєднуються, мають стратегічні схожості. Ці стратегічні схожості в багатьох випадках надають можливість повного або часткового використання загальних виробничих технологій, каналів розподілу, науково-дослідної бази, торгівельної марки, реклами, системи постачання, управлінського ноу-хау, тобто практично всіх операційних ланок підприємства.

Основним мотивом спорідненої диверсифікації є забезпечення синергізму і економії на охопленні ринку за рахунок перелічених вище стратегічних схожостей між напрямками діяльності, що поєднуються. Якщо нові для підприємства види діяльності, зумовлені стратегією спорідненої диверсифікації, досить близькі до старих, базових, то можна знизити витрати за рахунок старих методів і заходів, підвищити якість продукції на базі свого нагромадженого досвіду (який, можливо, й не потребує коректив), «підсилити» конкурентні можливості традиційних товарів тощо. Іншими словами, продумана стратегія спорідненої диверсифікації має потенційні синергічні ефекти для всього «портфеля» та «стратегічного набору підприємства».

На відміну від спорідненої диверсифікації конгломератна диверсифікація передбачає забезпечення синергічних ефектів. Основні завдання в даному випадку пов'язані з підвищенням фінансової результативності корпорації.

Стратегія неспорідненої та конгломератної диверсифікації означає освоєння нових видів продукції і послуг. Їхні розбіжності характеризуються зв'язком з освоєними напрямками діяльності: при неспорідненій диверсифікації новий продукт є доповненням до основного, сприяє його збуту на основних ринках; при конгломератній диверсифікації новий продукт не пов'язаний з основним, потребує не лише нової виробничої, а й нової збутової системи, орієнтованої на нового споживача з іншими потребами.

При неспорідненій диверсифікації зміни торкаються виробничого потенціалу і не мають принципового характеру. Конгломератна диверсифікація може розглядатися як створення «держави в державі».

Корпорація – договірне об'єднання суб'єктів господарювання на засаді інтеграції їхніх науково-технічних, виробничих та комерційних інтересів, з делегуванням окремих повноважень для централізованого регулювання діяльності кожного з учасників.

Тобто диверсифікована корпорація має досить складну організаційну структуру, що обумовлює необхідність проведення комплексних досліджень для розробки стратегії й обґрунтування прийняття рішень. Дана проблема особливо актуальна в умовах конкуренції, не тільки в боротьбі за кінцевого споживача, але й у боротьбі за інвестиції.

Диверсифікація, перш ніж набути сучасних рис, у рамках глобальної стратегії корпорацій пройшла складний шлях розвитку, змінюючись як під впливом зовнішніх, так і внутрішніх критеріїв. Еволюція відповідного процесу являє собою довгий шлях від маніпулювання набором товарів до маніпулювання набором країн. Історію такої еволюції умовно можна розділити на чотири етапи, і на кожному з них відбувалося становлення таких основних елементів, як: товарний набір; галузевий набір; набір галузей і сфер діяльності; набір країн.

Кожен наступний етап був кроком у досягненні власних цілей виробництва і відрізнявся зміною стратегічних пріоритетів у розвитку підприємницької діяльності. Як показав аналіз сучасних світових тенденцій диверсифікації, існує ряд мотивів і цілей, що найбільш часто є стимулами для розширення масштабів діяльності.

Диверсифікація виробництва і підприємницької діяльності, будучи інструментом усунення диспропорцій відтворення і перерозподілу ресурсів, переслідує, як правило, різні цілі і визначає напрямки реструктуризації корпорацій і економіки в цілому. Найбільш відчутний розвиток диверсифікація одержала у більшості країн у середині 50-х рр. XX ст., коли вперше дало про себе знати відносно вичерпання внутрішніх джерел росту ефективності виробництва. Одними з перших здійснили дослідження диверсифікації і інтеграції американських компаній у 1962 р. М. Горт, японських підприємств – Е. Есинара в 1979 р.

Диверсифікація як елемент стратегії розвитку в епоху масового споживання стала головним предметом обговорення. Боротьба на світових ринках, уповільнення економічного росту і технічного прогресу потребували перетворення структури діяльності, для якої стало недостатнім придбання передової техніки і технології, результатів наукових досліджень. Цим пояснюється той факт, що диверсифікація стала найбільш розповсюдженою формою концентрації капіталу.

Так, фінансові можливості збиткових, посередніх і процвітаючих корпорацій диктують різні стратегії: від «виживання» до «створення стратегічного альянсу». Зокрема, виділення засобів на соціальні цілі і благодійну діяльність свідчить про те, що економічні інтереси суб'єктів діяльності в основному задоволені і пріоритети зміщуються у напрямку формування доброго імені і бренда корпорації.

Інституціональні перетворення в перехідній економіці України привели до становлення нової, корпоративної ланки господарювання, що включає великі інтегровані структури за участю капіталу фінансових організацій.

Серед інтегрованих структур, крім диверсифікованих корпорацій, можна виділити :

- великі акціонерні корпорації, створені за участю стратегічних підприємств і великих банків;
- фінансово-промислові групи;
- банківські промислові холдинги, основу яких становить акціонерний контроль з боку провідного банку.

Інтенсифікація створення інтегрованих корпоративних структур обумовила увагу урядових кіл, науково-дослідних центрів, громадських організацій підприємців до проблем оцінки діяльності таких структур.

Інтеграція підприємств є способом подолання недоліків у діяльності окремих підприємств, які можна виключити при спільній скоординованій роботі. Серед таких недоліків:

- дефіцит оборотних коштів в одній з ланок технологічного ланцюжка;
- дефіцит координації дій при виробничій кооперації;
- зниження економічної активності внаслідок тягаря комерційних ризиків;
- труднощі виходу на державні регулюючі структури.

Таким чином, ефект «синергії» (економії на масштабі) є явно позитивною характеристикою, властивою диверсифікованій корпорації.

Також слід зазначити, що ефективність диверсифікованих корпорацій потрібно розглядати з довгострокових позицій. Варто погодитися з тим, що горизонт аналізу діяльності великих інтегрованих структур не може бути занадто вузьким. Реалізація потенційних синергічних ефектів потребує кропіткої і довготривалої роботи з налагодження дійсно нових і складних внутрішніх корпоративних зв'язків.

Необхідно взяти до уваги, що довгострокова ефективність визначається не тільки умінням забезпечити стабільно високі темпи реалізації продукції й отримання прибутку, але і використовувати ці ресурси для нових виробничих досягнень.

За більшістю конкурентних позицій економіка України поступається не тільки промислово розвинутих країнам, але і провідним експортерам сировинних товарів. Платоспроможний попит на вітчизняну продукцію загострився не тільки на зовнішньому, але й внутрішньому ринку. У цих умовах особливо гостро стоїть проблема пошуку нових перспективних напрямків української промислової політики. Особливо тих з них, що направлені на підвищення ефективності сучасного менеджменту в галузевому і регіональному аспектах.

У вітчизняній промисловості й в інших галузях економіки в даний час сформувалися різні передумови диверсифікації діяльності. Тому в Україні у найближчий час, можливо, буде спостерігатися не еволюційний характер розвитку даного явища, що мало місце у світовій практиці, а навпаки, диверсифікація буде здійснюватися одночасно на різних етапах, наприклад, не тільки виробництво товару на ринку, але і формування ринку.

За допомогою постійного руху ресурсів і їхнього перерозподілу між різними галузями економіки в залежності від зниження і підвищення норми прибутку інвестований капітал обумовлює таке співвідношення між попитом та пропозицією, що завжди існує прагнення розвивати галузі з високою рентабельністю і гальмувати з низькою. У ході цього досягається не просто рівновага між попитом на товари і пропозицією, а більш суттєва рівновага між виробничим потенціалом кожної галузі і потребами в продукції, виробленою цією галуззю. Звідси можна зробити висновок, важливий як для визначення напрямків реструктуризації економіки, так і для розподілу ресурсів: рівень потреб обернено пропорційний рівневі виробничого потенціалу галузі, що задовольняє цю потребу.

У результаті реалізації описаного механізму злиття з'являється вищезгаданий ефект економії на масштабі, який полягає в тому, що відбувається скорочення сукупних витрат на функціонування корпорації-результату в порівнянні із сумою витрат корпорацій-джерел, при збільшенні доходу від реалізації. Крім витрат, скорочуються ресурси за рахунок виключення внутрішніх статей. Зокрема, скорочуються взаємна дебіторська і кредиторська заборгованості.

Отже, усі перераховані вище фактори переконливо підтверджують обґрунтованість, своєчасність і актуальність розвитку й утворення диверсифікованих корпорацій. Також, говорячи про функціонування даних форм організації економічної діяльності, не можна забувати про особливу роль державних структур у процесі встановлення сприятливого економічного клімату всередині держави.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кунц Роджер М. Стратегия диверсификации и успех предприятия // Проблемы теории и практики управления. – 1994. – № 1. – С. 96 – 100.
2. Немченко Г. и др. Диверсификация производства: цели и направления деятельности // Проблемы теории и практики управления. – 1998. – № 1.
3. Шершньова З.Є., Оборська С.В. Стратегічне управління: Навч. посібник. – К.: КНЕУ, 1999.
4. Якутин Ю.В. Интегрированные корпоративные структуры: развитие и эффективность. – М.: Издат. дом "Экономическая газета", 1999.